

Т. А. ВОСКОБОЙНИКстарший викладач
Класичний приватний університет**ПРОФЕСІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ВИКЛАДАЧА
ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ**

У статті проаналізовано проблему формування професійної компетентності викладача вищого навчального закладу в умовах європейської інтеграції.

Ключові слова: професійна компетентність, професійно-педагогічна компетентність, викладач, знання.

У чинному Законі України “Про вищу освіту” зазначено, що “посади педагогічних і науково-педагогічних працівників можуть займати особи з повною вищою освітою, які пройшли спеціальну педагогічну підготовку”. Іншими словами, оволодівши професійно-педагогічною компетентністю, викладач ВНЗ має можливість свідомо, з науковим обґрунтуванням, організовувати та керувати педагогічним процесом, вибирати форми й методи кожного заняття, проектувати навчальний процес, визначати та застосовувати відповідні педагогічні технології.

Таким чином, для системи вищої освіти України назріла необхідність вивчення проблеми компетентнісного підходу в системі професійно-педагогічної освіти, визначення й дослідження компонентів системи педагогічної компетентності викладача вищого навчального закладу [1].

Освіта, яка базується на визначенні та обґрунтуванні компетентнісного підходу, компетентностей і компетенції особистості, набула актуальності практично в усіх розвинених країнах Європи та світу. Так, наприклад, проблеми формування професійної компетентності фахівців досліджували В. Адольф, А. Глузман, А. Дубасенюк, І. Зимня, І. Зязюн, Є. Климов, А. Реан, О. Шиян; розвиток професійно важливих якостей для фахівця – Ю. Бабанський, В. Безпалько, І. Бех, І. Зязюн, О. Маркова, В. Маслов, Л. Мітіна, Н. Ничкало, Дж. Дорівнює, А. Хуторський; структуру та зміст професійно-педагогічної компетентності викладача – Т. Іванов, Л. Карпова, В. Лозова, Т. Мельниченко; закономірності формування та практичне застосування професійно-педагогічних умінь – В. Бондар, І. Бех, Н. Кічук, М. Поташкін; фактори підвищення професіоналізму педагогічних кадрів – А. Деркач, Е. Зеєр, Н. Кухарев, В. Панчук.

Крім того, у системі вищої освіти України, з одного боку, залишаються невирішеними проблеми й розробки порівняльних критеріїв і методологій, що дає змогу здійснити компетентнісний підхід, а з іншого – недостатньо вирішеним є питання дослідження компетентнісного підходу щодо визначення професійно-педагогічної компетентності педагогічних кадрів вищих навчальних закладів [1].

Мета статті – уточнити визначення поняття професійно-педагогічної компетентності викладачів ВНЗ. Цієї мети можна досягти вирішенням таких завдань:

- аналіз педагогічної, психологічної наукової й методичної літератури та довідкових джерел на предмет визначення понять: компетентність, професійна компетентність, професійно-педагогічна компетентність;

- виділення з проаналізованих визначень приватного й загального.

Згідно з Європейською системою кваліфікацій сучасному викладачеві ВНЗ, крім знань у певній предметній області, необхідно:

- використовувати спеціальні знання для критичного аналізу, оцінювання та синтезу нових складних ідей, які перебувають на передовому рубежі цієї сфери, розширювати або переосмислювати існуюче знання й професійну практику в межах конкретної сфери;

- вміти досліджувати, розробляти, реалізовувати й адаптувати проекти, що приводять до отримання нових знань і нових рішень;

- демонструвати значні лідерські якості, інноваційність і самостійність у трудовій та навчальній діяльності в нових контекстах, що потребують вирішення проблем, пов'язаних з безліччю взаємопов'язаних факторів;

- авторитетно спілкуватися в межах критичного діалогу з рівними за статусом фахівцями;

- вивчати й розмірковувати про соціальні норми, відносини й бути лідером;

- критично аналізувати, оцінювати та синтезувати нові й складні ідеї, приймати стратегічні рішення на підставі цих процесів;

- демонструвати досвід операціональної взаємодії зі здатністю прийняття стратегічних рішень у складному оточенні.

Необхідне усвідомлення викладачем ВНЗ необхідності оволодіння цими компетенціями, що перебувають постійне самовдосконалення, тому що саморозвиток приводить до формування професійної компетентності.

Для аналізу професійної компетентності педагога необхідно, насамперед, розкрити зміст основних існуючих визначень ключових категорій компетентності, професійної компетентності й професійно-педагогічної компетентності викладача.

У перекладі з латинської компетентність (*competentis*) означає належний, здібний, відповідний [3].

У довідковій літературі існують різні характеристики категорії “компетентність”, які, хоча і принципово не відрізняються, проте виділяють і підкреслюють різні аспекти цього поняття.

Так, у словниках зазвичай подано такі визначення: “компетентний – знаючий, обізнаний, авторитетний у якій-небудь галузі; володіє компетенцією”; “компетенція – сфера діяльності, значуща для ефективної роботи загалом, у якій індивід повинен виявити певні знання, уміння, поведінкові навички, гнучкі здібності та професійно важливі якості особистості”.

У педагогічному словнику Г. Коджаспирова і А. Коджаспирова компетентність визначено з позицій особистих можливостей посадової особи та його

кваліфікації (знання, досвід), що дають змогу брати участь у розробці певного кола рішень або вирішувати питання самостійно, завдяки наявності певних знань, навичок; рівень освіченості особистості, який визначається ступенем оволодіння теоретичними засобами пізнавальної або практичної діяльності.

У цьому словнику також виділено категорію “професійна компетентність учителя” – володіння вчителем необхідною кількістю знань, умінь і навичок, що визначають сформованість педагогічної діяльності, педагогічного спілкування й особистості вчителя як носія певних цінностей, ідеалів і педагогічної свідомості; сукупність знань, досвіду, умінь гнучкого володіння педагогічною технологією, знаходження оптимальних засобів впливу на учня з урахуванням його потреб та інтересів, прав і вільного вибору способів діяльності та поведінки [4].

У свою чергу, В. Краєвський, А. Хуторський підкреслюють, що поняття компетентності ширше від поняття знання, вміння, навички, воно містить їх у собі. Компетентність – це володіння відповідною компетенцією, що включає в себе особистісне ставлення людини до предмета діяльності. Поняття компетентності охоплює не тільки когнітивну і операційно-технологічні складові, а й мотиваційну, етичну, соціальну та поведінкову. Воно містить результати навчання (знання та вміння), систему ціннісних орієнтацій, навичок тощо [2].

І. Зимня визначає компетентність як інтелектуально й особистісно зумовлену професійну діяльність людини, яка базується на знаннях [3].

В. Маслов тлумачить компетентність як готовність на професійному рівні займати свою посаду й виконувати професійні обов’язки відповідно до сучасних теоретичних надбань і кращого досвіду, наближено до світових вимог і стандартів. Компетентність є об’єднання такого рівня науки й практики в діяльності конкретної людини, яке дає можливість постійно забезпечувати високий кінцевий результат з мінімальними витратами нервової, фізичної енергії людей, досягати ефективної організації особистої та колективної роботи, що є результатом ґрунтовної базової підготовки, творчої діяльності й безперервного підвищення світоглядного, професійного та загальнокультурного рівня в різноманітних формах [5].

Крім того, відомі міжнародні організації, такі як: ЮНЕСКО, ЮНІСЕФ, ПРООН, Рада Європи, Організація європейської співдружності та розвитку, Міжнародний департамент стандартів, також вивчають проблеми, пов’язані з появою компетентісно орієнтованої освіти. Так, для використання компетентності європейські організації пропонують такі визначення:

- Рада Європи: базові вміння; методи навчання; ключові кваліфікації, ключові вміння та навички; ключові подання; опорні знання; здатність приймати й відповідати на індивідуальні та соціальні потреби; комплекс відносин, цінностей, знань і навичок;

- експерти країн ЄС: здатність застосовувати знання та вміння;

- ЮНЕСКО: об’єднання знань, умінь, цінностей і відносин, застосовуваних щодня;

– Департамент технічної освіти та професійної підготовки: здатність застосовувати знання та вміння ефективно й творчо в міжособистісних відносинах – ситуаціях, що передбачає взаємодію з іншими людьми в соціальному контексті, а також у професійних ситуаціях;

– Міжнародний департамент стандартів: здатність кваліфіковано проводити діяльність, виконувати завдання або роботу; включає набір знань, навичок і відносин, що дає змогу особистості ефективно діяти або виконувати певні функції, спрямовані на досягнення певних стандартів у професійній області певної діяльності. Запропоновано виділити основні поняття: знання, вміння, навички та навчальні досягнення.

Таким чином, на основі сукупності проаналізованих теоретичних підстав визначимо компетентність як здатність ефективно й творчо застосовувати знання, вміння та навички в професійних ситуаціях, а також систему ціннісних відносин і орієнтацій. Поняття компетентності інтегрує когнітивний, операційно-технологічний, мотиваційний, етичний, соціальний та поведінковий компоненти. Компетентність органічно пов'язує одночасну мобілізацію знань, умінь і способів поведінки, спрямованих на умови конкретної діяльності. Іншими словами, оцінити компетентність людини можна тільки за результатами її діяльності щодо тих критеріїв, які визначають їх успішність або неуспішність [7].

З урахуванням аналізу розглянутих теоретичних досліджень уточнимо поняття “професійна компетентність” стосовно фахівців педагогічного профілю.

В. Лозова характеризує компетентність викладача вищого навчального закладу як синтез екологічної, рефлексивної, когнітивної, операційно-технічної, естетичної та інших складових змісту його підготовки й передбачає збільшення знань, умінь, досвіду професійно-особистісного саморозвитку, творчої діяльності, емоційно-ціннісного ставлення [6].

У свою чергу, В. Стрельников під професійною компетентністю розуміє глибоке знання педагогом навчально-виховного процесу, сучасних проблем педагогіки, психології та предмета викладання, а також уміння застосувати ці знання на практиці [7].

Водночас професійна компетентність викладача зумовлена не тільки базовими знаннями та вміннями, а і його ціннісними орієнтаціями, мотивами його діяльності, стійкими відносинами з колегами й студентами, здатністю до розвитку свого творчого потенціалу.

Професійна компетентність передбачає постійне підвищення рівня професіоналізму, пошук можливостей для найбільш повного розкриття себе в професії, самостійність, відповідальність, здатність до інноваційної діяльності.

Педагогічна компетентність викладача не може вичерпуватися лише професійною підготовкою. Вона вимагає високої культури самосвідомості як об'єктивної духовної форми самовизначення особистості, яка спирається на високий рівень соціально-функціональної грамотності. Вона передбачає

розвинену здатність педагога до соціального спілкування, теоретичного мислення, адекватного вибору рішень і дій у конкретних ситуаціях [2].

У свою чергу, В. Козаков пропонує таке визначення: “компетентність викладача – це його актуалізована активна здатність реалізувати всі компоненти загальної діяльності навчання (цілі, мотиви, планування, організація тощо), яка зумовлена його знаннями, навичками, уміннями, засвоєними видами й способами (технологіями) навчання та предмета викладання, а також здібностями й психологічними особистими властивостями (темперамент, риси, спрямованість особистості тощо)” [6, с. 19].

Таким чином, професійну компетентність педагога можна розглядати як багатофакторне явище, що включає в себе систему теоретичних знань і способів їх застосування в конкретних педагогічних ситуаціях, ціннісні орієнтації, а також інтегративні показники його культури.

Висновки. Аналіз проблеми професійної компетентності викладача показав такі результати:

– по-перше, у сучасній педагогічній та психологічній науковій та методичній літературі, а також у довідкових джерелах відсутнє однозначне визначення досліджуваних категорій: компетентність, професійна компетентність, професійно-педагогічна компетентність;

– по-друге, виділивши з розглянутих визначень загальне й приватне, можна констатувати, що професійно-педагогічна компетентність – це, насамперед, рівень умінь і навичок викладача щодо організації та менеджменту педагогічного процесу; професійно-педагогічна компетентність є інтегративним показником мотиваційних, етичних, комунікативних, діагностичних, організаційно-методичних, операційно-технологічних, аналітичних, дослідницьких, рефлексивних професійних якостей педагога, а також професійно-особистісний саморозвиток і емоційно-ціннісне ставлення.

Список використаної літератури

1. Гура О. І. Психолого-педагогічна компетентність викладача вищого навчального закладу: теоретико-методологічний аспект : монографія / О. І. Гура. – Запоріжжя : ГУ “ЗІДМУ”, 2006. – 332 с.

2. Хуторской А. Ключевые компетенции как компонент личностно-ориентированной парадигмы образования / А. Хуторской // Народное образование. – 2003. – № 2. – С. 58–64.

3. Зимняя И. А. Ключевые компетенции – новая парадигма результата образования / И. А. Зимняя // Высшее образование сегодня. – 2003. – № 5. – С. 34–42.

4. Коджаспирова Г. М. Словарь по педагогике / Г. Коджаспирова, А. Коджаспиров. – Москва ; Ростов-на-Дону : МарТ, 2005. – 448 с.

5. Маслов В. І. Принципи менеджменту в установах освіти / В. І. Маслов // Освіта і управління. – 1997. – № 1. – С. 80.

6. Навчальні інновації та їхній вплив на якість університетської освіти : зб. матер. до наук.-метод. конф. 29 січ. 2003 р. – Київ : КНЕУ, 2003. – 492 с.

7. Стрельников В. Ю. Развитие профессиональной компетентности учителей в учреждениях послыдипломной освіти : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / В. Ю. Стрельников. – Київ, 1995. – 223 с.

Стаття надійшла до редакції 11.09.2015.

Воскобойник Т. А. Профессиональная компетентность преподавателя высшего учебного заведения

В статье проанализирована проблема формирования профессиональной компетентности преподавателя высшего учебного заведения в условиях европейской интеграции.

Ключевые слова: профессиональная компетентность, профессионально-педагогическая компетентность, преподаватель, знания.

Voskoboynik T. Professional Competence of Teacher of Higher Educational Establishment

In the article the analyzed problem of forming of professional competence of teacher of higher educational establishment is in the conditions of European integration which acquires the special actuality, as to lift educational-educate process on a high-quality new level it is impossible without the high level of professional readiness those, who directly makes reality of the social order of society.

Thus, for the system of higher education of Ukraine coming to a head necessity of study of problem of kompetentnisiogo approach for the system professionally pedagogical educations, determinations and researches of components of the system of pedagogical competence of teacher of higher educational establishment.

For the analysis of professional competence of teacher, it is necessary, above all things, to expose maintenance of basic existent determinations of key categories of competence, professional competence, and professionally pedagogical to the competence of teacher.

A professional competence foresees the permanent increase of level of professionalism, search of possibilities, for the most complete opening itself in professions, independence, responsibility, ability, to innovative activity.

Thus, the professional competence of teacher can be examined as the multivariable phenomenon which includes for itself the system of theoretical knowledge's and methods of their application in concrete pedagogical situations, valued orientations, and also integrativni indexes of his culture.

Key words: professional competence, professionally pedagogical competence, teacher, knowledge.